

«Квіти Освенціма»

Так називається виставка, яка відкрилась у Києві в галереї мистецтв ARTEast

Олена

КОЩЕНКО

...ОБРИСИ вкрай виснажених людських тіл, які лежать на землі. Це приречені на страту в крематорії в'язні концтабору Освенцім. Он його труба упирається в небо. А воно, здається, аж припадає до нещасних і почорніло — від того, що бачить таке на Землі. Життя ще жевріє в знесилених людях. Кілька чоловік, зібравши останні сили, підняли угору руки й стискають кулаки. Вони помирають, але вони — нескорені...

Це одна з робіт Зіновія Толкачова. Він бачив на власні очі освенцімську «фабрику смерті», яка поглинула 2,5 мільйона людей, перевіривши всі фашистські катівні технічною оснащеністю, диявольською винахідливістю і свідомою жорстокістю спеціально підбраного й вишколеного персоналу. Зіновій Толкачов визволяв Освенцім і Майданек, будучи «простим радянським солдатом», так записано в його біографії. Хоча його призвали на війну, коли був уже професором Київського художнього інституту, зрілим художником-монументалістом.

Солдат Толкачов на ходу замальовував обличчя в'язнів, катівні. Навшидукурч робив начерки на класних паперу, обкладинках книжок, концтабірних бланках. Ескізи воєнної пори теж

представлено на виставці. Вони становлять єдине ціле з альбомами художника «Майданек», «Квіти Освенціма», виданими в Польщі у 1945-1946 роках...

Уже пізніше, в 60-х, художник повернувся до освенцімської теми, створивши за ескізами кілька десятків літографій. Однак ніде їх не виставляв, нікому не показував. Своїм дітям, синові та дочці, він сказав: «Роблю їх для себе. Для цих робіт ще не настав час...»

Як зрозуміти ці слова художника? Вчитаймося у його біографію... Народився 1903 року в Білорусі в сім'ї робітника. Закінчив дворічну школу для бідних і вступив до школи мистецтв, де за півроку опанував шестирічний курс. Через нестачу коштів залишив навчання і пішов працювати учнем до художника, який малював плакати й кіноафіші. 1918 року молодого Толкачова визнали в мистецьких колах як «початківця з великим майбутнім».

Зіновій Толкачов писав плакати для молодіжних організацій, малював революційні сюжети на потягах та автомобілях, розмальовував будівлі комсомольських клубів на Подолі та Шулявці, що в Києві. 1928 року вступив до Київського інституту мистецтв, де провчився всього рік — рівень навчання його не задовольняв. Невдовзі художникові принесли визнання серії робіт «Велика скорбота» (1929), «На заході зміни» (1930), «Герої п'ятирічки» (1931), які сьогодні входять до іноземних каталогів соціалістичного реалізму. Викладав у художньому інституті. Та почалася війна...

Художник воював у складі Першого Українського фронту. Творив і на війні. Політуправління фронту влаштовувало пересувні виставки його робіт, сюжети кот-

рих підказувала солдатів страшна воєнна дійсність. Нині експонується друкована афіша про виставку робіт художника-червоноармійця Зіновія Толкачова із серії «Окупанти», датована 1944 роком.

... Шибениця. Остання мить перед стратою. Із скрученими за спиною руками стоїть селянка, геть розтерзана і побита. На її грудях табличка: «№ 4119 KANEV». Це мати офіцера-червоноармійця. Її «вина» перед загартниками лише в тому, що на рідній землі виростила сина-патріота. Однак, з точки зору тодішніх ідеологів від мистецтва, це вражаєче полотно не «працювало» на «радянську мораль»: у часи, «коли радянський народ громив ворога», художник Толкачов насмілювався зображати радянську людину переможеною. 1946 року на сесії Академії мистецтв СРСР його затаврували: «З групою нинішніх українських формалістів Толкачов став на шлях експресіонізму. Він спотворив радянську людину..., зобразив її в дусі безнадії та покори...».

Та митець залишився вірним собі. Він продовжував творити свої «заєвропейські картини», для яких, вочевидь, тільки тепер «настав час». Їх зберегли його діти — син Ілля і дочка Анель. Художника не стало двадцять чотирі роки тому. Але він повернувся до нас у своїх працях, які волають з минулого: «Не забувайте! Не повторіть!». Досі ми їх не бачили. І ось уперше вони виставлені у Києві, в галереї мистецтв на Рейтарській, 13. Хотілося б, щоб якомога більше людей побачили їх. Ці літографії вражають своїм нещадним реалізмом. Жорстока правда фашистського планового знищення «неповноцінних рас» вражає і застерігає.

Національна спілка журналістів України висловлює щире співчуття відповідальному секретареві Сумської обласної організації НСЖУ О. І. Шевелевій у зв'язку з тяжкою втрапою — смертю батька

Івана Андрійовича САКУНЕНКА.